

(11) Introduction to Ikar and Tafeil

לע"נ שמואל מנחם בן הרב טוביה יעקב ז"ל

I. מסוד הדין

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מד עמוד א

משנה הביאו לפניו מליח תחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה
גמרא ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה אמר רב אחא בריה דרב עזריא אמר רב אשי באוכלי פירות גנוסר שנו

2. תוספות מסכת ברכות דף מד עמוד א

וא"ת פירות הוי עיקר ומליח טפל ולברך על הפירות ולפטר כולהו וי"ל דמיירי שלא אכל הפירות באותו מעמד א"נ בשעה שאכל פירות גנוסר לא היה שם עדיין מליח ופת דלא היה יודע שיחלש לבו מחמת המתקנות.

3. המאור הקטן מסכת ברכות דף כט עמוד א

אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה פירוש ללפת עליהם את הפת אין טעונין ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם וא"ת מאי קמ"ל מתניתין היא זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה צריכא דאי ממתניתין הוה אמינא הני מילי בדבר שבא עם הפת דכי בריך אריפתא הוה דעתיה עליה נמי אבל הכא דבעידנא דברך ברכת המוציא אכתי לא אייתו קמיה הנך דברים הבאים מחמתה סעודה ולא הוה דעתיה עלייהו בשעת ברכה מעולם אימא ליבעי ברכה בתחלה קא משמע לן כיון דטפלה ניהו לא בעי ברכה.

4. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן ריב סעיף א

כל שהוא עיקר ועמו טפילה (פי' דבר בלתי נחשב), מברך על העיקר ופוטר את הטפילה בין מברכה שלפניה בין מברכה שלאחריה; לא מיבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל, אלא אפי' כל אחד לבדו; ואפילו פת שהוא חשוב מכל, אם הוא טפל כגון שאוכל דג מליח ואוכל פת עמו כדי שלא יזיקנו בגרונו, מברך על הדג ופוטר הפת, כיון שהוא טפל.

5. משנה ברורה סימן ריב

(ד) כיון שהוא טפל - ואפילו כשלא היה הטפל לפניו בשעת אכילת העיקר אם היה דעתו בשעת ברכה לאכול גם הטפל או שדרכו בכך לאכול הטפל אחריו פוטר הטפל [גם בעיני דוקא שיאכל הטפל באותו מקום לאפוקי כששינה מקומו בינתים] אבל אם אינו רגיל בכך וגם לא היה דעתו בפירוש בשעת הברכה לאכול הטפל צריך לברך גם על הטפל אך אז מברך על הטפל רק שהכל דעכ"פ טפל הוא ומפסיד ברכתו העיקרית ודומיא דפסק הרמ"א לקמן בהג"ה דאם אוכל הטפל קודם העיקר אף דצריך לברך עליו בפ"ע ואינו נפטר בברכת העיקר שיברך אח"כ מ"מ כיון שהוא טפל מפסיד ברכתו העיקרית.

6. עמק ברכה ברכת הנהנין סימן ה' (Rav Aryeh Fomerantzek, Israel 1900's)

ברכה ממנו, אלא פירושו שהטפל הוא בכלל העיקר ונפטר בברכת העיקר; וראיה לזה, דהא אם לא הי' הטפל לפניו בשעת ברכה ולא הי' דעתו עליו, דלא מפטר הטפל, כמש"כ התוס' להדיא בברכות ד' מ"ד, וכן הוא בשו"ע ס"ס קע"ז: וא"כ בנ"ד, נהי דאיכא פלוגתא אם בשתיית רוב רביעית מחויב לברך מעין ג', אבל מ"מ כיון דסוף סוף אינו מברך על היין מעין ג', מטעם דהוי ספק ברכה, א"כ ממילא דשוב צריך בודאי לברך על המים בנ"ר, כיון דלא בירך על העיקר ולא נפטר הטפל. וזה ברור.

שו"ע סי' ר"ה סעי' ט"ז: ש"תה יין ומים אין לו לברך על המים בורא גפשות רבות שברכת היין פוטרתו. ובמ"ב בשעה"צ שם כתב, דלא יצוייר רק אם ש"תה רביעית יין, שמחויב לכ"ע בברכה, ואם ש"תה פחות מכשיעור זה יש לעיין בדבר איך יעשה לענין ברכה אחרונה דמשקין, דהלא יש דעות שסוברין דאפי' על רוב רביעית צריך לברך מעין ג', וממילא לא יוכל לברך בנ"ר על המשקין, דכי משום שאין אנו יודעין לברר ההלכה יחוייב עי"ז לברך בנ"ר. וצ"ע. עכ"ל.
לענ"ד אינו מובן, דהרי הא דעיקר פוטר הטפל אין פירושו דהטפל אין צריך ברכה, דניטל החיוב

7. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן עד
בשתה יין פחות מרביעיית אבל יותר מכזית.

מה שנסתפק המ"ב בשער הציון /או"ח/ סי' ר"ח אות ע' בשתה יין פחות מרביעיית אבל יותר מכזית או רוב רביעיית דיש סוברין שצריך לברך אחריו מעין שלש וא"כ היה פוטר שאר המשקין ששתה לכן אף שמספק אינו מברך על היין אפשר אין לו לברך על שאר המשקין דכי משום שאין אנו יודעים לברר ההלכה יחוייב ע"ז לברך בנ"ר =בורא נפשות רבות=.

לע"ד אינו נכון כלל דכי כששתה גם יין לא נתחייב לברך על המשקין ברכה אחרונה אלא דאף שנתחייב לברך עליהו פוטרותן ברכה אחרונה דעל היין כמו שברכה ראשונה דיינן פוטרותן לשאר משקין, **ואם כן הוא רק כשמברך על היין ולא בלא בירך** אף שמה שלא בירך הוא מצד ספק להקל עכ"פ הא לא בירך ואיך יפטר שאר המשקין דודאי מחוייבין.

ואם דעת המ"ב הוא דכיון שמה שייך פוטר מיני משקין הוא מדין טפל להיין וסובר דטפל לא מתחייב כלל בברכה לכן כיון שהן טפלין להיין לא נתחייבו כלל שאר המשקין לברך עליהו וממילא אין לברך עליהו בנפטר מלברך על היין, יקשה דא"כ אף אם היה ברור שאין לברך על פחות מרביעיית נמי אין לו לברך על המשקין ולמה כתב דכי משום שאין אנו יודעים לברר ההלכה יחוייב לברך בנ"ר דמשמע דאם היה ברור שא"צ לברך היה צריך לברך בנ"ר על המשקין רק משום ספק דשמא צריך לברך מעין שלש אין יכול לברך מעין שלש אין יכול לברך בנ"ר מדין ספק להקל.

8. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן מב

אכל עיקר פחות מכזית וטפל כזית י"ט מרחשון תשל"ה. מע"כ ידידי וחביבי הרה"ג מוהר"ר אפרים גרינבלאט שליט"א.

והנה בדבר אכל מליח פחות מכזית ופת אחר זה לטפל כזית אם יברך אחריו בהמ"ז =ברכת המזון= או רק בנ"ר =בורא נפשות רבות=, ולא ביארת טעם הספק, אבל הוא משום דנהי שהפת טפל שיש לו ליפטר גם בברכה אחרונה דהמליח העיקר כמפורש בלשון המחבר ריש סימן ר"ב, אפשר שהוא רק כשאיכא חיוב ברכה לאחריה גם מצד העיקר, אבל כיון דלא אכל כזית מהעיקר וא"צ מצד העיקר לברכה אחריה שנמצא שלא יהיה מצד דין דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה שום ברכה כלל, אולי ליכא בכלל זה מאחר שנאמר בהכלל לשון ופוטר את הטפלה שלשון זה משמע דגם על הטפלה איכא חיוב ברכה רק שנפטר בברכה דברך על העיקר, דהא לא נאמר מברך על העיקר וא"צ לברך על הטפל דהי' משמע דעל הטפל א"צ לברך כלל, שלכן כיון שכל העיקר א"צ לברך אחריו משום שהוא פחות משיעור צריך לברך על הטפל שאכל ממנו כשיעור הברכה שלו דכיון שהוא פת הוא בהמ"ז. ומה שכתבת להצד שלא יברך בהמ"ז דעכ"פ יברך בנ"ר הוא סברא בעלמא דשייך הטפל עכ"פ להצטרף להעיקר להשיעור.

לע"ד מסתבר שאין לברך בהמ"ז, דהא ברכת בנ"ר בפת לענין עצם חיוב ברכה דלאחריה הוא כלא בירך כלל דהא בפת מחוייב מדאורייתא בבהמ"ז שהוא דוקא הג' ברכות ועל המליח הא ליכא שום ברכה מדאורייתא, ונמצא שהוא כנבטל הטפל גם לענין שלא יברך כלום דהדרבנן לגבי הדאורייתא הוא כלא בירך החיוב דאורייתא, ואף שמדאורייתא אינו חייב אלא בכדי שביעה מ"מ הא כעין דאורייתא תיקון ואין זה מענין תקנת חכמים ברכת בנ"ר לפירות ולכל דבר, שלכן כמו שנפטר פת מבהמ"ז כשאוכל כשיעור מהמליח בברכת בנ"ר כמו כן נבטל לחצי שיעור שלא יצטרך לברך בהמ"ז על הפת, אבל בנ"ר צריך לברך משום דמצורף לשיעור המליח עכ"פ לברך בנ"ר. והנני ידידו מוקירו מאד ומכבדו, משה פיינשטיין.

9. שמירת שבת כהלכתה פרק מ הע' רלא

ח וע"ש בשעה"צ ס"ק לו. (דלג) שם ובמ"ב ס"ק מג, ונ"ל דכל שהתרופה עצמה מרה אלא שמעורב בה דבר מתוך ע"מ להמתיקה, ולא יברך, שהרי הוא טפל לעיקר שהוא התרופה. אך שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, שיתכן דבכה"ג שאינו מברך כלל על העיקר, מברך שפיר על הטפל (וכן מסתבר, שהרי אסור ליהנות מנוה"ז בלי ברכה), כמו"ש סי' קעד במ"ב ס"ק לט, שיברך על מעט סוכר לפטור את הקפה, ע"ש, ומשמע דכונתו על הסוכר הבא להמתיק את הקפה והוא הטפל לקפה - ואע"פ שאת הסוכר הוא טועם קודם הקפה בפני עצמו, לא זה הוא המחייב אותו בברכה, דמ"מ הרי אין כונתו בשביל הנאה מועטת זו (ואולי כונת המ"ב שאוכל את הסוכר בשביל הסוכר, ולא בשביל להמתיק את הקפה, וראה סי' קעד סע' ב בהמ"ל ד"ה יין בסופי - י.ג.ג.), ודוגמא לתרופה מעורבת כזו, מוזן המלכות שהעיקר הוא ודאי רק התרופה, והדבש הוא רק טפל, ומ"מ מסתבר דודאי מברכים אע"פ שהכל ביחד, עכ"ד. וראה נשמת אברהם ח"ד או"ח סי' רד (א), שחזר בו הגרש"ז אויערבך זצ"ל וכתב שאינו מברך על תרופה המעורבת עם סוכר, וע"ש. ומהיות טוב יאמר לפני לקחת התרופה יר"מ ה' אלקי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חינם אתה (עיי' ס"ל ר"ע ד), וזה נחשב כעין ברכה להוציא מנדר גזלן וכ"כ בעל הציון אליעזר זצ"ל בספר נשמת אברהם ח"א סי' רד סק"ד. (דלג) סי' רד במ"ב ס"ק מג ובשעה"צ ס"ק לו. (דלג) עיי' ז

10. וזאת הברכה סימן כ-ב עמ' 268

עוד יש לדון במקרה של עיקר וטפל - האם אפשר לברך על העיקר ולכוון שהברכה לא תחול על הטפלו ובש"כ ארץ צבי (ח"א סי' ק) תלה הדבר בחלוקת הפ"ח והתב"ש שהתבאר בבירור הלכה סי' ל"א - שפליגי אם מועילה כוונה שלא לפטור, במקרה שהיו לפניו הרבה פירות. ולכאורה הי"א צ"ל לומר כדעת החו"א - שהבין את שורש הדין של עיקר וטפל בדומה לדין גריית הברכה בחרבה פירות. אכן לדעת החולקות נראה שלא מהני כוונה שלא לפטור בעיקר וטפל, כיון שהטפל פטור מברכה וכלול ממילא בברכת העיקר. ולפע"מ אין לכוון שלא לפטור בעיקר וטפל, שאף אם נדמה את דין זה לדין ריבוי פירות, הרי גם שם חיישין לתב"ש שלא מועילה כוונה, כמבואר בבירור הלכה לא, כ"ש במקרה של עיקר וטפל. וכן השיב הגר"ח"ק במכתב תשובה, שלכאורה הוי ברכה לבטלה - לברך על הטפל כשכיוון שלא לפטור.

II. Eating the Tafeil before the Ikar

11. תרומת הדשן סימן לא (R. Yisrael Isserlein, Germany 1400's)

שאלה: מי שרוצה לשתות יין בשחרית או בצהריים לאחר השינה, וקשה לו לשתות אליבא דריקנא, ומביאין לו מאכל מתובל או חריף, וכה"ג שהוא ממתיק השתייה, צריך לברך על אותו מאכל או לאו?

תשובה: דהך מילתא לכאורה דמי ממש, להא דאמרינן פ' כיצד מברכין /ברכות מא ע"א/: מברך על הצנן ופוטר את הזית...ואיתא התם באשירי בההיא פירקא, בענין דברים הבאים בתוך הסעודה, דהך מילתא דצנן וזית לא איירי שאוכלים ביחד, אלא אפי' בזה אחר זה. וא"כ היינו ממש כעין שאילתינו, דכיון דמאכל אינו בא אלא רק להמתיק השתייה /השתייה/, מברך על השתייה, ופוטר את המאכל, ויש לחלק דהתם העיקר נאכל קודם ומברך עליו, וזכה נפטר הטפל. אבל בנ"ד הטפל נאכל קודם; ואיך יתכן שיפטרנו העיקר אח"כ בברכתו למפרע, וכבר היה נהנה בלא ברכה. אמנם מצאתי הועתק מתשובת א"ז, אותם שאוכלים גרעיני גודגוניות, כדי למתק השתייה, אינו מברך עליהן בפה"ע, כמו שמברכין על כל גרעיני פירות האילן, אלא מברך עליהן שהכל, הואיל והן באין רק למתק השתייה עכ"ל. מהכא משמע, דבנ"ד נמי, מברך על המאכל שהכל, אפילו אם ברכתו בענין אחר, אבל אינו פטור לגמרי מחמת ברכת השתייה, שהיא עיקר, וצריך לחלק בין ההיא דצנן וזית, כמו שחלקתי.

12. בית יוסף אורח חיים סימן ריב

ונראה לי דלפי מה שכתב רבינו בסוף סימן ר"י (קפז): בשם הרא"ש דבשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת **הכא נמי בשביל שבא למתק השתייה לא תשתנה ברכתו:**

13. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן ריב סעיף א

הגה: וי"א אם הטפל חביב עליו, מברך עליו ואח"כ מברך על העיקר (אגור בשם א"ז); הא דמברכין על העיקר ופוטר את הטפילה היינו שאוכלין ביחד או שאוכל העיקר תחלה, אבל אם אוכל הטפל תחלה כגון שרוצה לשתות ורוצה לאכול תחלה כדי שלא ישתה אליבא ריקנא; או שאוכל גרעיני גודגדניות למתק השתייה, מברך על האוכל תחלה אף על פי שהוא טפל לשתייה, ואינו מברך עליו רק שהכל הואיל והוא טפל לדבר אחר (ת"ה סימן ל"ה / ל"א).

14. משנה ברורה סימן ריב

(י) רק שהכל - ר"ל דכיון דעכ"פ אכילתו הוא לטפל לד"א הפסיד ברכתו הראויה לו ומברך שהכל כדי שלא יהנה בלי ברכה והנה הרמ"א סתם בזה ולא הזכיר שום חילוק דמיירי בכל גווני אבל הרמ"א חילק בזה ודעתו דדוקא אם שותה משקין שברכתו שהכל והיה ראוי לברך על המשקה שהכל ולפטור זה אך מפני שאוכל הטפל תחלה צריך לברך עליו לכן מברך עליו כברכת העיקר וממילא נפטר גם העיקר כברכתו אבל כשברכת העיקר הוא דבר אחר כגון ששתה יין אין מברך על המאכל שמקודם שהכל רק ברכתו הראויה לו. ולכתחלה טוב למנוע לגמרי מלאכול הטפל קודם לעיקר:

15. שער הציון סימן ריב ס"ק כג

(כג) והוא הדין כל כהאי גוונא, כגון שרוצה לאכול צנון ותמכא שברכתו בורא פרי האדמה, ואך להפיג חריפותו אוכל מעט פת, ואם היה אוכל אותו אחר כך או ביחד לא היה צריך לברך כלל על הפת, דנפטר בברכת הצנון, אך עתה שאכל הפת מקודם כדי למתק חריפות של הצנון שלא יזיקנו כל כך, לדעת הרמ"א מברך עליו שהכל, ולהמגן אברהם מברך עליו המוציא, ברכתו הראויה לו: